

סימן ל - ערסל נדנדה בתוך הסוכה

שאלה

יש לנו ערסל נדנדה, שכשיושבים בתוכו, יושבים תחת מעין חופה, העשויה מוטות מברזל ופלטטיק היוצרים עיטור דקורטיבי.

האם מותר לשבת איתו בתוך הסוכה, או שזה נחשב שאנו יושבים בסוכה בתוך סוכה?

תשובה

מותר לשבת בתוך הערסל בסוכה, ואין בזה בעיה של סוכה בתוך סוכה.

נימוקים

א. סוכה תחת סוכה

כידוע, מי שיושב בתוך אוהל שבתוך סוכה, אינו מקיים בכך את מצוות הישיבה בסוכה. כך מבואר להדיא במשנה (סוכה כ:) ובשולחן ערוך (תרכז, א).

אולם בנדון דידן, ה"סוכה" של הנדנה אינה סוכה של ממש, שהרי הכיסוי שלה, חמתו מרובה מצילתו, ובמקרה כזה אין בעיה של ישן באוהל בתוך סוכה, וכפי שעולה מסוגיית הגמרא לגבי סוכה תחת סוכה (ט:):

תנו רבנן: "בסכת תשבו" - ולא בסוכה שתחת הסוכה ולא בסוכה שתחת האילן ולא בסוכה שבתוך הבית... אמר רבי ירמיה פעמים ששתיהן כשירות פעמים ששתיהן פסולות פעמים שתחתונה כשרה והעליונה פסולה פעמים שתחתונה פסולה והעליונה כשרה.

פעמים ששתיהן כשירות היכי דמי? כגון שתחתונה חמתה מרובה מצלתה והעליונה צלתה מרובה מחמתה וקיימא עליונה בתוך עשרים.

וכן נפסק בשו"ע (תרכח, א). כלומר, כאשר הסוכה התחתונה חמתה מרובה מצילתה, הרי שמי שיושב בה, בעצם יושב בצל הסוכה העליונה, ולכן אם סכך הסוכה העליונה פחות מעשרים אמה מתחתית הסוכה התחתונה, הרי זו סוכה אחת כשרה. והוא הדין בנדון דידן.

ב. דין 'לבוד להחמיר'

בדרך כלל, המושג של 'לבוד' נועד כדי להקל. למשל, להחשיב כמה חוטים, או כמה לחיים כדופן, אף שאין בכל אחד מהלחיים אורך מספיק, משום שהן מצטרפות על ידי 'לבוד'. בנדון דידן, אם נאמר שהחלקים השונים של הערסל מצטרפים זה עם זה משום לבוד, זה יהיה דין לחומרא, כי אז היושב בתוך הערסל יושב תחת תקרה העשויה מחומרים שאינם כשרים לסכך. האם גם לחומרא אומרים דין לבוד?

לכאורה, יש ראייה מפורשת מהגמרא, שאין דין לבוד לחומרא. שכן במשנה (טו.) נאמר: המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה, אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה.

מסתבר, שסתם שפודים אינם רחבים ג' טפחים, ואם כן, יתכן שיש שפודים צרים, ואם כן, למה לא נאמר, ששני שפודים פסולים, שאין ביניהם סכך כשר של ג' טפחים, יצטרפו על ידי דין לבוד, ונאמר מכח זה שכל הסכך פסול?

המגן אברהם (תרכו, סק"ו) כותב שאין זו ראייה לומר שאין אומרים לבוד לחומרא. כי לדעתו זה פשוט, שכאשר יש בין הפסולים סכך כשר, אין אומרים בזה לבוד לחומרא. כל הדיון לגבי לבוד לחומרא, אליבא דהמגן אברהם, הוא רק כאשר אין סכך כשר בין הסככים הפסולים שרוצים שיצטרפו.

התוספות בעירובין (קב. ד"ה לא אמרן) כותבים שאין אומרים לבוד לחומרא: "דאטו יהיה אסור לנטות בשבת שני חוטיין תוך שלשה משום עשיית אהל?!". כיוצא בכך כותבים התוספות גם במסכת סוכה (יז. סוף ד"ה אילו) שאם יש סכך פסול פחות משני טפחים, ועוד סכך פסול פחות משני טפחים, וביניהם אוויר פחות מג' טפחים, לא אומרים שהסככים מצטרפים זה עם זה באמצעות ה'לבוד', כך שנוצר שטח שבסך הכל הוא יותר מד' טפחים של סכך פסול, משום "דלא אמרינן לבוד להחמיר". וכן כתב הטור (סוף סימן תרלב).

הרא"ש (סוכה פרק ב סימן ג) מעלה סברא נוספת, מדוע לא לומר לבוד לחומרא, באופן ספציפי בהלכות סוכה. הוא דן בשאלה, למה לא לדון בשאלת כשרותו של סכך שכמות החמה והצל שבו שווים, מדין פרוץ מרובה על העומד, וכותב בתוך הדברים:

וכן מצינו לענין פרוץ כעומד: של דפנות מועיל קנה קנה פחות משלשה, אף על פי שהפרוץ מרובה. ולענין סכך אינו מועיל, מפני שהחמה מרובה.

כלומר, דין לבוד, והוא הדין דין פרוץ כעומד, יכולים להפוך משהו שאינו דופן, למשהו שהוא דופן. אבל בסכך, מלבד הדרישה שהסכך יהיה רצוף, הוא גם צריך להיות צילתו מרובה מחמתו, ואם הסכך נוצר רק מכח 'לבוד' סוף סוף, אין כאן סכך שצילתו מרובה מחמתו.

אמנם, יש ראשונים שחלקו על התוספות והטור. הרי"א^ז (פסקי ריא"ז סוכה ט:): דן בעושה סוכתו תחת ענפי האילן, וכותב אגב הדברים:

לפיכך, אף על פי שהיה האילן חמתו מרובה מצלתו, הואיל ואין בין ענף לענף שלשה טפחים הרי הן כולן כלבודין וכמחוברין, ונעשו כולן כדף של מתכת העומדת על גבי סכך כשר שאינה בטילה ברוב, שהרי היא עומדת בפני עצמה. וכן העושה סוכתו תחת רהיטי ביתו, שהן פסולין לסיכוך מפני שלא הוקבעו לצל, אף על פי שהיה האויר שביניהן רבה עליהן, הואיל ואין בין זה לזה שלשה טפחים הרי הן כלבודין וכמחוברין כולן כאחת ופסולין הסכך הכשר שהיה למטה מהן שלשה טפחים או יותר.

הרי להדיא, שלדעתו הסכך הפסול מצטרף על ידי לבוד.

הרשב"א בתשובה (סימן ריג) כתב:

שאלת סכך סוכה העשוי מנסרים שאין ברחבן אלא טפח. והם תקועים במסמרות של ברזל והם משולבין כשליבת הסולם ואין בפתח השליבה שלושה טפחים. ובחג מכסין אותן בהדס ובערבה. אם פוסלין את הסכך מחמת המסמרות? ... אולי אסר מפני מה שאסר אחד מרבתי ז"ל. דכיון שהנסרים תקועים במסמרות הרי כל הנסרים כנסר אחד רחב ארבעה ויש בו משום גזרת תקרה ויש שנחלקו עליו.

ואתה הנח להן כיון שנהגו שאף על פי שאינן נביאים בני נביאים הם.

סברת הרשב"א לומר "דכיון שהנסרים תקועים במסמרות הרי כל הנסרים כנסר אחד רחב ארבעה ויש בו משום גזרת תקרה" אינה ברורה כל כך. מלשון התשובה נראה שהנסרים אינם צמודים אחד לשני, אלא יש ביניהם רווח כשליבות הסולם, אלא שאין ברווחים פתח של ג' טפחים. אם כן, כדי לצרף את הנסרים, יש לומר לבוד. אלא שאם כן, מדוע זה משנה אם הנסרים תקועים במסמרות?

המגן אברהם (תרכו, סק"ו) ביאר בדברי הרשב"א, שכיוון שהנסרים מחוברים זה לזה במסמרים, הם הופכים להיות נחשבים כנסר אחד, אף שהם אינם צמודים ממש. הוא מציין, שברור שהדין הזה הוא דווקא אם הנסרים חוברים זה לזה לפני שהונחו כתקרה. אבל אם הנסרים מחוברים לקירות, כך שנמצא שהם אחד ליד השני, בזה אין גזירת תקרה.

על כל פנים, לדברי המגן אברהם ברור שאין לדברי הרשב"א קשר לדין של לבוד. כיוצא בדבריו נראה גם מהאבני נזר (או"ח תעג, ה) והביכורי יעקב (תרכו סק"ח) ועוד.

אבל הב"ח (תרכו אות ה) הביין מדברי הרשב"א, שהדעה המחמירה המובאת ברשב"א, אומרת זאת משום שאומרים לבוד לחומרא. ולמעשה, כך תופס הב"ח עיקר לדינא, שאומרים לבוד לחומרא. ועוד אחרונים הלכו בשיטתו. לעומת זאת, פוסקים אחרים כותבים שאין דין לבוד לחומרא (כן כותב הדרכי משה (או"ח תקב, ב) וכן נקט עיקר בערוה"ש תרכו סקט"ו ועוד), המשנ"ב (תרכו, סקי"ז) כותב שיש לחוש לכתחילה לשיטת הב"ח, שאומרים לבוד לחומרא.

עד כה, הצגנו שתי שיטות: או שאומרים לבוד להחמיר, או שאין אומרים לבוד להחמיר. אמנם, יש אחרונים, שהבינו שיש לבוד להחמיר, רק במצב מסויים.

המגן אברהם (תקב, סק"ט) מראה כמה ראשונים שסוברים שאומרים לבוד להחמיר, ונוקט עיקר כמותם. את התופסות והטור שכתבו שאין אומרים לבוד להחמיר, לצרף שני סככים שבכל אחד מהם אין ב' טפחים, שיצטרפו על ידי האוויר שביניהם להיות סכך פסול של ד' טפחים, מסביר המגן אברהם (סוף סימן תרלב) שכיוון ששם אם מצמידים את הסככים הפסולים, סוף סוף אין כאן מקום של ד' טפחים, אין בזה לבוד להחמיר.

ואם כן, נמצא שיש שיטת בינים, שמה שאומרים לבוד להחמיר, הוא רק כאשר על ידי הסככים הפסולים, בלא האוויר שביניהם, ניתן להגיע לד' טפחים.

כאמור, המשנ"ב פסק שמעיקר הדין בכלל אין אומרים לבוד להחמיר, ובכל זאת, חשש לשיטת הב"ח. ואף על פי כן, גם המשנ"ב (סוף סימן תרלב) סובר את החילוק האמור לקולא, שכאשר הסככים אינם מצטרפים לשיעור ד' טפחים, אין אומרים לבוד לחומרא.

ג. כשהפסולים לא מיועדים להצטרף

הריטב"א (עירובין י: ד"ה הא דאמרינן בעור) כותב, שכאשר יש דבר שהרווחים שבו מיועדים להיות פתוחים, ולא להיסתם, אין אומרים בזה לבוד. הדוגמא שבה הוא דן, היא של "עור האסלא", שהוא עור המיועד להימתח על גבי מושב, ליצור מושב אסלה כמו בימינו. מטבע הדברים, החור שבאמצעו של העור לא אמור להיסתם, ולכן אין אומרים בזה לבוד. במנחת שלמה (חלק א, צא אות יט) כתב, שכיוון שהדין של לבוד לחומרא, הוא רק חומרא, הבו דלא לוסף עלה, ובמקום ששייכת סברת הריטב"א, אין להחמיר. וכן כתב גם בחזון עובדיה (סוכות, עמ' סט).

הוא הדין בנדון דידן. הקישוטים של החופה של הערסל נועדו להיות קישוטים, והאוויר הוא חלק מן הקישוט, ולכן אין אומרים בזה לבוד לחומרא.

